

THEORETICAL POSSIBILITIES OF DETECTIVE WORKS

Xolmirzayeva Diyora Xatamboy qizi

independent researcher

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13890421>

ARTICLE INFO

Received: 26th September 2024

Accepted: 29th September 2024

Online: 30th September 2024

KEYWORDS

Detective text, literature, story, theoretical thoughts, reader, detective genre, reader

ABSTRACT

Detective texts often fall into the category of public literature and are always personally oriented with high levels of narrative tensions. Linguistic means and all the components of the text are aimed at achieving the main goal - to maintain the attention of the reader throughout the story. Detective text is always a state of direct communication at the level of participation of the author and a particular reader in solving a crime.

DETEKTIV ASARLARNING NAZARIY IMKONIYATLARI

Xolmirzayeva Diyora Xatamboy qizi

mustaqil tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13890421>

ARTICLE INFO

Received: 26th September 2024

Accepted: 29th September 2024

Online: 30th September 2024

KEYWORDS

Detektiv matn, adabiyot, hikoya, nazariy fikrlar, kitobxon, detektiv janr, o'quvchi.

ABSTRACT

Detektiv matnlar ko'pincha ommaviy adabiyotlar toifasiga kiradi va har doim yuqori darajadagi hikoyali keskinliklar bilan shaxsiy yo'naltirilgan bo'ladi. Lingvostilistik vositalar va matnning barcha tarkibiy qismlari asosiy maqsadga erishishga qaratilgan - bu hikoya davomida o'quvchining e'tiborini saqlab qolish. Detektiv matn har doim muallif va muayyan o'quvchining jinoyatni hal qilishda ishtirok etish darajasida bevosita muloqot qilish holatidir.

Bugungi kunda badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda shuning uchun undagi har bir yo'nalish sinchikovlik bilan o'rganilib, tahlil qilinib yanada takomillashtirilib borilmoqda. Aynan shu boisdan ham kun sayin adabiyotga bo'lgan talab kuchaymoqda. Mana shunday barcha kitobxonlarning birdek e'tiborini tortayotgan adabiyotning ommabop yo'nalishlardan biri detektiv yo'nalishdir. Barchamizga ma'lum inson o'zining rivojlanishi va mavjudligining butun tarixi davomida barcha sirli narsalarga bo'lgan qiziqish bilan yashaydi. Tabiiyki, sir motivi san'atga, jumladan, adabiyotga ham kirib keldi. Bu detektiv janrining g'ayrioddiy mashhurligini tushuntiradi. Bugungi kunda kitob do'konlari javonlari detektiv asarlarning ko'plab namunalari bilan to'la. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki, bu yuqorida aytib o'tganimizdek unga bo'lgan talabdan darak beradi. Shu o'rinda bir savol tug'iladi o'zi

detektivning vazifasi nima – o'quvchining zamonaviy hayot ritmidan zo'riqqan aql-zakovatiga dam berishmi yoki aksincha, miyani detektiv jumboq yechimini izlab ishlashga majburlashmi? Ushbu masalalarning dolzarblik darajasi ushbu maqola mavzusining dolzarbligini ta'kidlaydi.

Avvalambor, bu yo'nalishning qanday kelib chiqqaniga to'xtaladigan bo'lsak, jahon adabiyoti - qadimiydan hozirgi kungacha - topishmoqni syujet uchun asos sifatida faol ishlatgan. Aynan detektiv janri, **V. Bryusov** ta'rifiga ko'ra, topishmoqning eng yuqori shakliga aylandi, aks holda - o'quvchi tomonidan yechish uchun taklif qilingan bir yoki bir nechta "noma'lum tenglama" yozuvchi detektiv hikoyalarda, o'quvchiga ushbu tenglamani unga taqdim etilgan ma'lumotlardan foydalangan holda mustaqil ravishda hal qilish imkoniyatini beradi, bu, albatta, aqliy mehnatni talab qiladi. Shunday qilib, detektiv asar tushunilishi qiyin arifmetik muammolarni hal qilishga o'xshaydi.

"Detektiv" ("detego"dan - ochaman, fosh qilaman) atamasi birinchi marta amerikalik yozuvchi Anna Ketrin Grin (1846-1935) tomonidan kiritilgan, u juda haqli ravishda "detektivning onasi" hisoblanadi. Uning birinchi detektiv romani "Leavenworth ishi", 1878- yil katta muvaffaqiyatga erishdi.

Detektiv matnlar ko'pincha ommaviy adabiyotlar toifasiga kiradi va har doim yuqori darajadagi hikoyali keskinliklar bilan shaxsiy yo'naltirilgan bo'ladi. Lingvostilistik vositalar va matnning barcha tarkibiy qismlari asosiy maqsadga erishishga qaratilgan - bu hikoya davomida o'quvchining e'tiborini saqlab qolish.

Detektiv matn har doim muallif va muayyan o'quvchining jinoyatni hal qilishda ishtirok etish darajasida bevosita muloqot qilish holatidir. Bundan tashqari, jinoyat antisotsiyal harakatlar ekanligi hisobga olinsa, detektiv matnning kommunikativ maqsadi hodisaning o'zi va hikoya belgilarini umumiy qabul qilingan axloq nuqtayi nazaridan baholashdir. Natijada, xuddi tergovchining janri jinoyatni oshkor qilish jarayoniga asoslangan qat'iy qurulish dizayni va funktsional rangli belgilarning odatiy to'plamiga ega bo'lgan adabiy shakl sifatida belgilanishi mumkin.

Detektiv janrining asarlari ko'pincha o'quvchilarning eng keng doirasi uchun mo'ljallangan adabiyotga bog'liq. Ommaviy auditoriyaga qaratilgan ushbu yo'nalish potentsial o'quvchining qiziqishini uyg'otadigan ichki lingvistik va ekstralingvistik vositalarning barqaror to'plamini ishlab chiqishga yordam berdi.

Dudina detektiv nutqda ikkita kompozitsion tuzilmani ajratib turadi: **mavzu referent** holati va uning **protsessual komponenti**. Mavzu bo'yicha referent holat muallif janr maydonida ishlab chiqilgan xronologik tarzda yaratilgan tadbir dasturini bildiradi.

Protsessual komponent-detektivlik nutqining bilim sohasi, ya'ni tushuntirish muallifi badiiy va lingvistik vositalar yordamida o'quvchiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan matnning bir qismi. Bu erda detektiv tushunchalar uchun dominant bo'lgan kontseptsion ish paydo bo'ladi: sir-hal etish va jinoyat-jazo

Detektiv yo'nalish bu- " muayyan bir jinoyatni ochish qaratilgan, yaxshilik va yovuzlik o'rtasidagi ziddiyatdan iborat badiiy asar" Klassik detektiv janr sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega hisoblanadi va uni yana bir nechta kichik janrlarga bo'lish mumkin.

1. Tergovchi – "jumboq" detektivi
2. Fantastik detektiv
3. Yopiq tipdagi detektiv

4. Kinoga oid detektiv
5. Tarixiy detektiv hikoya
6. Fitna detektivi
7. Jinoyat detektivi
8. Zamonaviy detektiv
9. Ilmiy detektiv
10. Siyosiy detektiv
11. Harbiy detektiv
12. Psixologik detektiv
13. Ayg'oqchi detektiv

Yana ma'lumot o'rnida shuni ham aytib o'tish joizki, detektivning janr sifatida asosiy xususiyati- bu qandaydir sirli voqea-hodisalarning mavjudligi, ularning ya'ni qahramonlarning holatlari noma'lum va ularag yechim topilishi kerak. Eng ko'p va muntazam tasvirlanadigan voqea bu jinoyatdir, jinoiy bo'lmagan voqealarni tergov qiluvchi voqealar bo'lsa ham (masalan, detektiv janriga tegishli va bu yo'nalishning eng mashhur namunasi bo'lgan Sherlok Xolms haqidagi eslatmalarda, o'n sakkiztadan beshtasida jinoyatlar mavjud emas).

Detektivning muhim xususiyati shundaki, voqeaning haqiqiy holatlari , tergov tugagunga qadar, har qanday vaziyatda ham, kitobxonga yetkazilmaydi. Buning o'rniga, kitobxon har bir holatda o'z versiyasini yaratish va ma'lum faktlarni baholash imkoniyatiga ega bo'lib, tergov jarayonida muallif e'tiborini tortadi. Agar ish dastlab voqeaning barcha tafsilotlarini yetkazishdan boshlansa, yoki voqeada noaniq, sirli hech narsa bo'lmasa , unda allaqachon asar aniq detektiv voqeaga emas, balki tegishli janrlar (aktyorlik filmi, politsiya romantikasi va boshqalar)ga bog'liq bo'lishi kerak.

References:

1. Ravshanovna, G. N. (2021). Methods of development tolerance skills pupils in primary school. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(1), 1221-1224.
2. Ortiqov, R. (2022, June). STRUCTURAL AND SEMANTICAL FEATURES AND DIFFERENCES OF ORAL AND WRITTEN SPEECH. In INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING (Vol. 1, No. 9, pp. 438-442).
3. Mirzayeva, D. (2021). PROVERBS AND SAYINGS AS A PRODUCT OF THE NATION'S COGNITIVE THINKING. In Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference (Vol. 1, No. 2).
4. Мирзаева, Д. И. (2017). АНАЛИЗ ДИСКУРСА УЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-2), 73-75.